

Rága a jóga

Mikrotonalita a spiritualita indické hudby

Jan Dvořák

Jan Dvořák: Rága a jóga. Mikrotonalita a spiritualita indické hudby

Vydání knihy podpořilo Ministerstvo kultury České republiky

Copyright © Jan Dvořák, 2021

ISBN 978-80-7511-627-7

ISBN 978-80-7511-628-4 (pdf)

Poděkování

Za vše, o co se s vámi mohu nyní podělit, vděčím svým učitelům, kteří nejen že ochotně předali všechny podstatné informace, ale hlavně správně směřovali a usměrňovali mé vlastní bádání v této oblasti. V případě jógy, meditace a duchovních nauk je to několik nejmenovaných českých učitelů (přátel), v případě hudby je to především Amit Chatterjee, ale i několik úžasných hudebníků, se kterými mohu hudbu i nauku sdílet. Další vlna mé vděčnosti směřuje k osudu, či vesmírné Prozřetelnosti, jež mi neustále vytváří ideální podmínky pro tuto mou zálibu. V neposlední řadě patří velký dík mým přátelům, hudebníkům a jogínům, kteří text pečlivě přečetli a poskytli věcné připomínky, jež byly zapracovány. Jsou to Saša Zubov, Igor Rejman a Jan Kotulán. K vydání této knihy přispěly odborné posudky, jež ochotně a fundovaně vypracovali Tomáš Reindl, Ph.D. a Marek Kimei Matvija.

O autorovi

Hudba i jóga se vinou mým životem již od dětství dosti nerušeně, hlavně kvůli dobrému rodinnému zázemí. Vždy mě fascinovala teorie a podstata těchto disciplín – nestačilo mi je „jen“ provozovat či o nich mluvit, ale toužil jsem jim plně porozumět. Bohužel, čím víc se do nich nořím, tím méně jim rozumím, ale o to více nad nimi žasnu – za což zase: Bohu díky. Proto nyní usedám k napsání této knihy, neboť stále ještě jsem schopen vůbec něco říci!

Komponuji a hraji jak západní, tak indickou hudbu, ale nikoli profesionálně, neboť nechci dělat kompromisy jen proto, abych se uživil. Osud byl ke mně velmi laskav, že mi stále umožňuje věnovat velké množství času hudbě a józe a přitom důstojně zabezpečit rodinu. Vystudoval jsem technickou univerzitu včetně doktorátu v oblasti vibrační a zvuku, neboť mě fascinovala hloubka a šíře tohoto oboru. Léta na akademické půdě byla pro mě velmi formativní. Další postup byl v oblasti letectví, byť už spíše orientován na management a obchod. Nehleďte zde proto ani vědeckou studii, ani poetické dílo, ani snahu cokoli kritizovat či se zviditelnit, je to prostě pouhé sdílení zkušeností a myšlenek, které snad někoho zaujmou a které bude chtít rozvíjet dále.

Úvod

Posláním této knihy je osvětlit vzájemný vztah indické klasické hudby a jógy a tím čtenářům přiblížit dokonalou hloubku tohoto prastarého a unikátního hudebního systému. Jóga v tomto smyslu rozumíme metodickou a cílevědomou činností směřující k zušlechťování sama sebe, a to na všech úrovních. Jóga znamená vědomé spojení s principem, jenž je společnou podstatou všech jevů ve vesmíru a významně přesahuje naše běžné vnímání sama sebe a světa. Někteří tento princip nazývají Bohem, jiní vesmírnou Inteligencí či Vědomím, Jednotou, Pravým Já, Skutečností apod. Bez ohledu na kulturu, ze které člověk pochází, je tato

transcendentní zkušenost velmi obdobná – a zákonitosti, které k ní vedou, jsou společné všem duchovním naukám.

Indická klasická hudba je tisíciletími prověřená jako plně **funkční duchovní hudba**. Co rozumíme pojmem „funkční hudba“? Zřejmě to, že na nás působí jistým způsobem a my tento vliv pociťujeme.

Připusťme dále, že lidská bytost má několik úrovní:

1. **Fyzickou**, tedy tělo a jeho hmotné aspekty (kosti, svaly, tekutiny), ale i nervový systém – jsou to běžné tělesné a smyslové vjemy a pocity
2. **Bioenergetickou, pránickou** – to je jemná životní energie pociťovaná podobně jako nervové vzruchy, nicméně síť pránických drah (tzv. *náďí*) je odlišná od nervové sítě – je to široká škála energetických pocitů od tepla, mravenčení až po komplexní vnímání živého i neživého světa v jeho archetypální podobě. Tato úroveň je v dnešní době neprávem velmi zanedbávána. Ve starověkých a přírodních kulturách byla však pro lidi zřetelnější a reálnější než duševní úroveň.
3. **Emoční** – tedy city, pocity (v principu jde také o energii, ale na rozdíl od prány ji lidé mohou cítit velmi zřetelně). Emoce jsou jakýmsi mostem mezi pránickou a mentální rovinou
4. **Mentální** – neboli duševní, což je myšlení, představy, ale i paměť a podvědomá mysl
5. **Spirituální** – neboli duchovní, sem patří vědomí, pocit „já jsem“, ale i to, čemu se říká nadvědomí či transcendentní Já. Vrcholem této již transcendentní úrovně je tzv. Blaženost (sanskritsky *ananda mája kóša*), nicméně ta již není běžně zažívána vyjma jejich veskrze pránických či emocionálních odlesků.

Všechny tyto roviny naší existence jsou vzájemně propojeny, lépe řečeno *neodděleny*, neboť jsou jen různými formami jedné tvůrčí vibrační energie, v indické ikonografii *Šakti*.

Pozn: Védská nauka klasifikuje roviny lidské bytosti, tzv. *panča kóša*, podobně, leč jejich vysvětlování by odvedlo od tématu.

Abychom pochopili, jak na člověka působí hudba, zkusme nejprve vyjmenovat její hlavní aspekty. Zamysleme se rovněž nad tím, jak každý aspekt působí na výše uvedené úrovni.

- A) **Rytmus** – přímo působí na fyzickou a nervovou rovinu, nepřímo i na ostatní. Rytmu se hojně využívá pro vyvolání změněných stavů vědomí, protože svou fyzickou podstatou (nízkými frekvencemi), zřetelností a silou nejsnáze překlene (tedy vyřadí ze hry) mentální úroveň.
- B) **Text** (v případě písně) – emoční či mentální, nepřímo spirituální.
- C) **Harmonie** – emoční, mentální a spirituální.
- D) **Melodie** – pránická, emoční, mentální a spirituální.
- E) **Barva** a kvalita zvuku – zajímavý kultivovaný zvuk může působit na všechny roviny.
- F) **Hlasitost** – fyzická a pránická, nepřímo má vliv na vědomí překlenutím mentální roviny.
- G) **Ticho**, respektive vědomá práce s tichem – obsáhne všechny roviny a velmi účinně působí na spirituální úroveň člověka.

Nyní vidíme, že „funkční“ je v podstatě jakákoli hudba a že největší oblibě se těší aspekty působící na fyzické a emoční úrovni. To je princip zábavní a lidové hudby a není na něm nic špatného.

My se však v této knize budeme zabývat spirituální, nebo chcete-li duchovní hudbou a tím, jak zajistit její plnou funkčnost. Jinými slovy, aby nebyl opomíjen vliv na naši nejjemnější a vpravdě nejdůležitější rovinu existence, vědomí.

Hlavní formou indické klasické hudby je koncept nazývaný *rága*, jenž v textu probereme velmi podrobně. *Rága* je, z hlediska výše vyjmenovaných aspektů, podhoubím, z něhož vyrůstají **melodie**. Klíčovou specifikou je tzv. *modalita*, tedy to, že všechny tóny melodie jsou vždy vztažené k jednomu neměnnému referenčnímu tónu zvanému *Sa*. Indická klasická hudba jako celek samozřejmě pracuje se všemi aspekty, a to velmi hluboce a jemně, neboť jejím hlavním posláním vždy bylo nastolit v člověku komplexní harmonii vedoucí ke spirituálnímu uvědomění.

Velkým mystériem je vlastní **princip fungování hudby** a jejího vlivu, což je hlavním tématem této knihy. K tomu je nutné poznat některé fyzikální, ale i metafyzické zákonitosti v oblasti zvuku a vibrací. Dobře provedená hudba je přímou *invokací* jistých archetypálních energií a principů, jež nám zprostředkuje vědomé spojení se Zdrojem přesahujícím naše běžné vnímání světa i sebe sama.

V **indické klasické hudbě** se to děje primárně působením na jemnou životní energii (*pránu*) a potažmo na všechny úrovně lidské bytosti. Tím se liší od zábavní hudby, jež je cílená hlavně na emoce a k vyřazení mysli používá jednoduchý rytmus. Pro úplnost: většina starověkých etnických kultur a všechny přírodní národy rovněž pracují primárně s životní energií, pránou, a ostatní úrovně jsou ovlivňovány druhotně. Jejich ultimátním cílem je samozřejmě spirituální rovina, tedy vědomí.

Jógou a spirituální hudbou v tomto kontextu rozumíme univerzální cestu individuálního rozvoje na všech úrovních, a to formou přímé osobní zkušenosti. Nejedná se pouze o zdravotní cvičení či relaxaci, ale o životní rozhodnutí a trvalý postoj. Nestačí nám jen teoretické porozumění přírodním či duchovním zákonům a nejde nám ani o kosmologii, jež nám pomáhá s naší představou začlenění, ale snažíme se o praktické zažití a pochopení těchto zákonů – mnohdy formou pokus-omyl.

Všechny duchovní nauky mají stejné principy, i když na mentální rovině jsou pouhými ukazateli na cestě k poznání sama sebe. Hudba naproti tomu působí velmi efektivně a pomáhá na více úrovních, jelikož většinou není filtrována předmětnou myslí. Principem rezonance tak přímo ovlivňuje tělesné, duševní i duchovní aspekty člověka.

Velkou výhodou indické nauky – ať hudební nebo duchovní – je to, že nebyla uměle přerušena nebo překroucena mocenskými tendencemi vládnoucích tříd, většinou přímo či nepřímou náboženských. K tomu bohužel došlo v Evropě, jež převzala původní nauky egyptské a dále je rozvinula a popsala. Klíčovou postavou této formalizace hudební nauky ve starověkém Řecku byl Pythagoras a jeho využití matematiky k popsání zákonitostí zvuku a hudby je platné dodnes. Křesťanská církev, s vědomím „rizik“ plnohodnotné hudby, jež má za cíl osvobození člověka (tedy opak zotročení), postupně zakázala klíčové aspekty duchovní hudby a mistrně nasměrovala pozornost hudebníků i posluchačů jinam – směrem k zábavní hudbě nebo velmi ořezané hudbě duchovní.

Indická kultura, hudba i duchovní nauka nebyly nikdy přerušeny ani upraveny a jsou pevně ukotveny ve vědách a upanišádách, sútrách

a dalších textech, kde hlavním systémem duchovního učení byl osobní vztah mistra a žáka, nikoliv náboženské uskupení.

Severoindická klasická hudba přímo zrcadlí védské a tantrické učení do světa zvuků.

Ani čínská hudební nauka nebyla přerušena ani překroucena, ale je přísně střežena a nesmí být sdělena cizinci. Je tudíž pro nás, s výjimkou „neškodných drobtů“, například principu modulované pentatonické stupnice, nedostupná. Nejhlouběji tento starý a plně funkční systém snad dokázal poznat Alain Danielou, který o tom napsal vynikající knihu *Music And The Power Of Sound* (Lit 2).

Filozofická poznámka: Celé toto vysvětlení a náhled jsou platné pouze z hlediska duality, v níž se lidská bytost domněle nachází a kde se její vědomí mylně ztotožňuje z omezenou formou (tzv. ego). Z pohledu Jednoty se samozřejmě jedná o zbytečné intelektualizování, které ještě více zastírá už tak dost zamlžený svět. Avšak jak praví klasik, „svět chce být klamán“, a tak vzhůru do toho.

Hudba je v principu dualistická, byť její Zdroj spočívá v Jednotě. Je-li správně aplikována, může pomýlenému člověku významně pomoci na cestě k uvědomění si tohoto Zdroje. Snad proto všechny kultury, spirituální nauky a duchovní mistři hudbu uznávají a mnohdy i cíleně používají.

V následujících statích představíme nejdůležitější zákonitosti související s naším tématem, tj. funkční spirituální hudbou. Encyklopedická členění, systémy a popisy jsou dnes volně dostupné a nejsou předmětem tohoto pojednání. Informace v této knize jsou čerpány z původní severoindické (neboli hindustánské) hudební nauky, integrální jógy, psychologie, fyzikálních zákonů a především z autorova vlastního výzkumu v oblasti souvislostí mezi hudbou a jógou. Tato kniha je záměrně strukturována tak, aby postupnými kroky včetně vysvětlení nejčastěji používaného názvosloví vedla čtenáře k pochopení principů indické hudby. Detailní rozbor a systémy jsou prezentovány v poslední kapitole.

Bezesporně hlavním výstupem a přínosem knihy z muzikologického hlediska je právě **mikrotonální systém přirozeného ladění zvaný matice šruti**, jenž dosud nebyl nikým takto prezentován ani publikován.

Poznámka pro pragmatiky: Věříme, že informace a výstupy této knihy jsou zcela relevantní i pro ty, kdo se nezajímají o spiritualitu či metafyziku. Prostě veškeré tyto zmínky ignorujte a uvidíte, že text bude stále dávat smysl. Obzvláště stati o přirozeném ladění a mikrotonálním systé-

mu, jež jsou univerzálně použitelné v jakékoli hudbě, zaslouží pozornost, neboť dnes je publikováno mnoho zavádějících polovičatostí. V textu mohou být přehlédnuté chyby a také osobní názory, s nimiž nemusejí všichni souhlasit. Věříme však, že je přínosné vše vysunout „na světlo“ a otevřeně, bez předsudků se na to podívat. Toto pojednání je jen dalším krokem na stále se měnící cestě. A možná důležitější než cíl sám, je prostě jít...

Část první:

Metafyzické souvislosti a vibrační zákony

Klíčovou premisou, bez které by spirituální hudba postrádala smysl, je vědská moudrost, že veškeré vesmírné jevy mikro i makrokosmu jsou vibracemi s různým frekvenčním obsahem. Nejvyšší tvůrčí síla, zdroj veškeré existence, *Šakti*, se projevuje právě velmi **komplexním kmitáním**. Tedy i člověk a všechny jeho úrovně od fyzické až po vědomí a pocit „já“ jsou vibracemi. Nejvyšší úroveň (lze-li ji tak vůbec nazývat) je absolutní klid, ticho, Prázdnota, čiré a nerozlišené Vědomí, Já jsem. Tam žádné vibrace nejsou, a proto je toto Vědomí platformou, na které se veškeré dění odehrává. Pro zbytek existence bez výjimky platí vibrační zákony, které nyní prozkoumáme podrobněji.

Zákon analogie aneb „Jak nahoře, tak dole“

Důležitým aspektem stvořeného vesmíru je **úzký vztah mezi jednotlivými úrovněmi existence**. Jde o **princiální podobnost všech jevů** a jejich vzájemnou **provázanost**, kvůli níž lze pomocí jedné roviny pochopit nebo i ovlivňovat rovinu jinou. Na tomto principu je založena například astrologie, která využívá znalosti energetických archetypů planet a hvězdných soustav a jejich analogie s pozemským děním či životem člověka. Jelikož jsou pozemské a lidské procesy velmi složité, propletené a vzájemně se ovlivňují, poskytuje hvězdná a planetární obloha přesnou a nezávislou rovinu, kde platí jednoduché zákony pohybu. Lze tedy nejen pochopit, proč se stalo to či ono, ale i velmi spolehlivě předpovídat budoucí dění, samozřejmě ne konkrétně, ale archetypálně, energeticky.

Hudba je rovněž ideální platformou pro pochopení, ale i přímé ovlivňování procesů lidských, pozemských i vesmírných. Fyzický zvuk (tj. podélné vibrace vzduchu či jiného média) je totiž jen jednou z možných manifestací vesmírné Tvorby, která obsahuje nekonečně mnoho navzájem se prolínajících **forem**. Tyto formy svým vzájemným pohybem vydávají zvuk, který ale nemusí být slyšitelný lidským uchem, ať už vzhledem k frekvencím spadajícím mimo slyšitelnou oblast nebo příliš nízké intenzitě. Na **nejjemnější rovině existence** každého jevu/projevu je právě